

HODINY PRO CIZINCE

Jak pomoci žákovi, když nerozumí česky?

Bude to lepší. Bude to horší. Zdá se, že obě tvrzení paradoxně budou platit, pokud ministerstvo školství změní podmínky pro cizince, pro žáky s odlišným mateřským jazykem, jak plánuje. Aspoň to tvrdí nezisková organizace META, která se podporou těchto dětí, jejich rodičů a učitelů zabývá.

Právě v souvislosti s plánovanými změnami, jak o nich informoval na veřejných konferencích v září Svatoopluk Pohořelý, vedoucí oddělení základního vzdělávání MŠMT, shromáždila META řadu podpisů pod otevřený dopis, kterým se na začátku listopadu obrátila na ministra školství Roberta Plagu. „Omezení prezenční výuky v souvislosti s pandemií dopadá na děti s odlišným mateřským jazykem (OMJ) zvláště zásadně. V mnoha případech jsou učitelé zcela opomenuti, neboť škola s nimi nedokáže na dálku komunikovat a zároveň mají často nulovou podporu rodičů, kteří sami jazyk neznají, nebo je jejich znalost jen velmi omezená. Právě z těchto zkušeností jasně vyplývá, že vzdělávací systém potřebuje mít vybudovanou skutečně systémovou podporu rozvoje jazyka těchto žáků, která by umožnila funkční podporu pro pedagogy a zajistila i rovný přístup žáků s OMJ ke vzdělávání,“ říká se v něm například.

Tisíce žáků bez češtiny

Posláním METY je podle její programové ředitelky Kristýny Titěrové podpora dětí s migrační zkušeností. Jejich pomoc směřuje zejména na rodiny a děti s odlišným mateřským jazykem. Poskytují jim sociální poradenství, doučování, kurzy češtiny jako druhého jazyka, nabízejí i roční kurz

přípravy na střední školu („To je v České republice unikát,“ říká K. Titěrová.), volnočasové aktivity nebo třeba komunitní akce. Snaží se pomáhat poradenstvím a metodickou podporou i pedagogům, kteří se o žáky s odlišným mateřským jazykem starají, kteří je mají ve svých třídách. „Zhruba před osmi lety jsme dospěli k názoru, že nestačí pomáhat jednotlivcům, že je nutné změnit systém jejich podpory ze strany státu, protože je nedostatečný a neumožňuje nastavení rovných příležitostí. Publikujeme návrhy na změny, pořádáme konference a na kulatých stolech se snažíme přimět jednotlivé aktéry procesu, aby spolu hovořili, aby si porozuměli,“ vysvětluje K. Titěrová.

META upozorňuje na data MŠMT, podle kterých je ve školách na 47 000 dětí a žáků s cizí státní příslušností, necelých 12 000 v mateřských, okolo 26 000 v základních a asi 9 500 ve středních. Tyto údaje ale neříkají podle K. Titěrové nic o tom, jak ovládají český jazyk a nakolik potřebují při jeho zvládnutí podporu. Kromě nich existuje ovšem ještě skupina dětí, kteří mají z nejrůznějších důvodů českou státní příslušnost, český jazyk ale není jejich mateřským a dostatečně ho neovládají. Jde třeba o krajany, kteří se i po generacích vrací do České republiky (z Argentiny, ze Sýrie, z Ukrajiny...), děti

ze smíšených manželství nebo například děti českých rodičů, kteří ale dlouhodobě pracovali v zahraničí. Děti tam chodily do cizojazyčných škol, česky třeba mluví, ale s problémy, neumí česky psát... V dopisu ministru školství uvádějí jeho autoři, že minimálně 18 000 z těchto dětí potřebuje jazykovou podporu i podporu v běžné výuce. K těmto datům META došla pomocí informací přímo od ředitelů škol v rámci studie v několika krajích, jejíž výsledky zpracoval Sociologický ústav.

Podle K. Titěrové k nám nejčastěji přicházejí cizinci z Ukrajiny, Slovenska a Vietnamu. V základních školách bylo loni zhruba 7 500 Ukrajinců, okolo 5 000 Slováků a přibližně stejný počet Vietnamců, méně pak bylo žáků z Ruska, Bulharska, Mongolska... Vedle toho se ale objevují i příchozí z exotických destinací – například z Kosovských ostrovů. „V těchto případech je výzvou pro školu, zda najde tlumočníka, prostřednictvím kterého by se s žákem a jeho rodiči učitelé domluvili,“ poznamenává K. Titěrová.

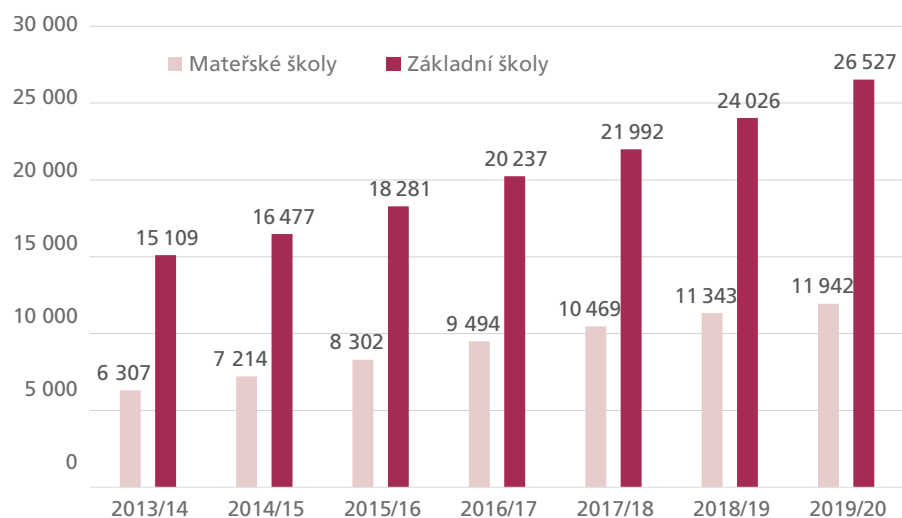
I Slováci se musejí učit česky

Každý rok se objevuje na 2 000 nových žáků s odlišným mateřským jazykem, kteří obvykle žádný další světový neovládají, někdy se ti starší domluví například anglicky. I Slováci se musí učit česky. Jde sice o tradičně velmi blízké jazyky, přesto mladí lidé, kteří nezažili společný stát a společnou televizi, mívají s pochopením a porozuměním řeči problém, v písmu je to ještě markantnější, protože pravidla jsou výrazně odlišná. U Vietnamců nebo třeba Číňanů je pochopitelně nezbytná dlouhodobější podpora.

Nejvíce škol, ve kterých mají učitelé zkušenost s žáky s odlišným mateřským jazykem, najdete v Praze – podle čísel METY na 40 % cizinců chodí do školy právě tady. Pomáhá jim operační program Praha – pól růstu, který je na tuto skupinu dětí a žáků zaměřen. V rámci něho mohou školy žádat o podporu intenzivní výuky češtiny, o dvojjazyčné asistenty, interkulturní pracovníky... „Vítáme pomoc, která do škol z tohoto operačního programu směřuje, problém je, že se tak prohlubuje rozdíl mezi Prahou a dalšími regiony,“ konstatuje K. Titěrová.

Přítomně péči o žáky s odlišným mateřským jazykem se věnuje řada škol po celé republice, hodně je jich ve Středočeském, Jihočeském, Plzeňském i Ústeckém kraji. Tam někdy hledají finance na podporu žáků s odlišným mateřským jazykem v jiných evropských projektech. Podle

Počty dětí a žáků cizinců v MŠ a ZŠ

Rawpixel.com / Shutterstock

K. Titěrové je tam ale obtížnější zorganizovat intenzivní kurz českého jazyka, který je pro nově přicházející velmi důležitý.

Až 400 místo 70

Školský zákon podle K. Titěrové nastavuje odlišné podmínky pro vzdělávání cizinců a „Čechů“ s odlišným mateřským jazykem. Cizinci mají na jazykovou přípravu nárok a zatím vyhláška hovořila o „minimálně 70 vyučovacích hodinách v průběhu jednoho pololetí“. „To je podle nás naprosto nedostatečné, tento údaj nebyl od roku 2004 novelizován. Tehdejší představa byla, že kraj vybere školu, která vzdělávání českého jazyka pro cizince zajistí. V praxi to vypadalo tak, že v průběhu dne dítě chodilo běžně do školy a odpoledne pak jelo do jiné školy na češtinu. To se rychle ukázalo jako obtížně proveditelné, nefunkční. MŠMT tedy začalo vyhlašovat každý rok

rozvojové programy, do nichž se mohly hlásit školy vzdělávající azylanty, cizince ze třetích zemí a děti z EU. To fungovalo ve školách s více žáky. Většina škol má ale 1 až 3 žáky a ředitelům se nevyplácelo se do projektů hlásit, protože finanční přínos byl minimální a peníze přicházely s velkým zpožděním. Výsledkem bylo, že z tohoto programu bylo loni podpořeno pouze 21 % dětí-cizinců,“ vysvětluje K. Titěrová.

Když posuzuje aktuální návrh ministerstva školství na změny týkající se dětí a žáků s odlišným mateřským jazykem, chválí, že se rozsah hodin výuky češtiny jako druhého jazyka zvýší ze 70 hodin až na 400, což ovšem bude platit pouze pro cizince. Děti s českým občanstvím, pro které ale čeština není mateřským jazykem, mohou být také začleněni do skupiny, kde se probírá čeština jako druhý jazyk, pokud na škole

ovšem kvůli žákům-cizincům vznikne. Pak mají s odkazem na § 16 školského zákona nárok maximálně na 200 vyučovacích hodin, což je ale podle K. Titěrové málo. Naproti tomu přikyvuje novému financování, které podle ní bude flexibilnější, peníze půjdou z rezervy kraje a škola o ně bude moci požádat kdykoliv v průběhu roku.

Možnost požádat o tyto finance by se měla podle připravované novely vyhlášky 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, týkat ovšem pouze škol, které mají minimálně 5 % žáků-cizinců (v současnosti je průměrně ve školách podle K. Titěrové 2,4 % těchto žáků). Minimálně musí být ve škole alespoň dva žáci s odlišným mateřským jazykem, kteří potřebují podporu, aby bylo možné o podporu požádat. Dosáhla by na ni pouze desetina škol, které tyto žáci navštěvují, většinou jde o školy pražské. V Olomouckém kraji, na Vysočině nebo třeba ve Zlínském kraji by na tyto finance dosáhlo pouze čtyři pět škol, což je velmi málo. „Vypadá to, že cílem je podpořit školy, které už nyní tyto žáky mají a systém podpory je u nich vytvořený, podpora malých škol bude stále absentovat,“ tvrdí programová ředitelka METY.

Co by to stálo:

Jazyková příprava v ZŠ (tedy intenzivní výuka češtiny v rozsahu až 400 hod. za rok pro 2000 potřebných žáků) – **250 000 000** (počítáme s optimalizací – tedy určitou koordinací zajištění a variabilitou u menších škol). Tato příprava plyne z § 20 školského zákona.

Jazyková podpora v ZŠ (v menším rozsahu 3 hodiny/týden pro zhruba 5600 žáků s potřebou této podpory) – **180 000 000** (dá se případně šetřit koordinací a variabilitou – spojením výuky jazykové přípravy a podpory ve školách

s menším počtem žáků). V současné době jde o podpůrné opatření vyplývající z § 16 školského zákona.

Celkové náklady by tedy dosáhly zhruba částky 430 000 000 korun.

Ministerstvo školství počítá s finančními prostředky pro ZŠ za rok cca 115 000 000 korun. (Vycházíme z informace poskytnuté pracovníkem MŠMT v rámci konferencí o tomto tématu v říjnu letošního školního roku.)

Podle údajů META, o.p.s.

Cestující učitelé

Cílem ministerstva školství je podle ní ušetřit, vydat na podporu těchto dětí méně peněz, než by bylo potřeba. Připouští, že podpora všech těchto žáků čtyřmi sty hodinami češtiny ve 2400 školách, které navštěvují, by laciná nebyla. „Je třeba se na problém dívat diferencovaně. Škola se ▶

► sedmi dětmi, které nemluví česky vůbec, a s dalšími třiceti, které potřebují střední podporu, by naplno využila jednoho učitele češtiny jako druhého jazyka na celý úvazek. Ten by zároveň mohl poskytovat metodickou podporu ostatním učitelům. Pro školy, které navštěvuje výrazně méně dětí s odlišným mateřským jazykem, by bylo možné vytvořit místa ‚cestujících‘, sdílených učitelů, kteří by saturovali potřebu žáků s odlišným mateřským jazykem v několika školách. Návrh vyhlášky zvyšuje nerovnost mezi školami v různých regionech a omezuje přístup některým žákům k podpoře ve výuce češtiny jako druhého jazyka,“ prohlašuje K. Titěrová. Další variantou by podle ní bylo, aby škola nechala svého učitele vyškolit ve výuce češtiny jako druhého jazyka, aby byli schopni žákům, kteří to potřebují, nezbytnou podporu poskytnout.

Jeden z hlavních problémů je podle ní, že návrh nebere v úvahu skutečnost, že žáci kromě podpory ve výuce českého jazyka potřebují i pomoc v běžné výuce, které se sice účastní, ale vůbec nerozumí, o čem se mluví. Kritizuje, že by mohli kvůli změně vyhlášky 27/2016, kterou MŠMT připravilo v září 2020, přijít o podporu asistenta pedagoga a jejich zařazení do třídy a vzdělávání bude ještě ztíženo. „V reakci na naše upozornění, že by šlo o diskriminační praxi, ministerstvo školství sice několikrát dementovalo, že by takou

změnu plánovalo, zároveň ale nový systém čerpání podpory z inkluze nijak nezjednodušuje. I přes kritiku škol a poraden bude pro podporu v běžné výuce stále nutné konstatování poradny, že žák neovládá dostatečně vyučovací jazyk, což je zcela zbytečná formalita,“ upozorňuje K. Titěrová.

Problémem je, že učitel nemůže snížit rozsah učiva a změnit cíle výuky u dítěte bez znalosti češtiny, těžkopádná je i současná personální podpora, tedy možnosti získat pro takové dítě asistenta pedagoga. Systém předepisuje v případě, že se jedná o podpůrné opatření, nutnost vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně, které mávaly obvykle velmi dlouhé objednací lhůty a pak se musejí vyrovnávat s tím, jak vyšetřit dítě, které nemluví česky. I další proces poskytnutí podpůrného opatření je velmi náročný. „Nový systém by mohl přinést výrazné zjednodušení, stačilo by dítěti předložit jednoduchý test, ze kterého by byla zřejmá jeho úroveň zvládnutí češtiny. Nemusela by do procesu vstupovat pedagogicko-psychologická poradna. Na základě zvládnutí tohoto testu by měla škola nárok na učitele poskytujícího výuku češtiny jako druhého jazyka. Chtěli bychom, aby podle tohoto vstupního testu bylo možné měnit obsah a metodu práce s žákem, aby byl podkladem pro inkluzi v běžné výuce,“ říká K. Titěrová. Test by podle ní měl umět vyhodnocovat

jakýkoliv učitel. „Měli bychom tak, jak předpokládá Strategie 2030+, více důvěřovat ředitelům škol, že rozhodují podle potřeb žáků,“ dodává.

Role PHmax

Jako pozitivní hodnotí zkušenost, že Národní pedagogický institut vyvinul kurikulum češtiny jako druhého jazyka. Mateřské školy podle ní plánují přijmout toto kurikulum jako součást RVP pro předškolní vzdělávání. Budou pak moci financovat podporu dětem s odlišným mateřským jazykem z PHmax. „Pokud by se podařilo aplikovat stejný přístup i v základních školách, bylo by to výrazně lepší než spoléhat na krajské rezervy,“ poznamenává K. Titěrová. „Konečně financování prostřednictvím krajských rezerv bylo koncipováno i ministerstvem školství před lety jako dočasné řešení do doby, než bude vytvořeno kurikulum a než bude možné díky tomu podporu těmto žákům financovat standardní cestou školního rozpočtu prostřednictvím PHmax. Teď jako by se na tento plán zapomnělo,“ dodává. Ředitel školy by měli mít podle ní volnost v možnosti rozhodování o podpoře dětem s odlišným mateřským jazykem, není dobré vytvořit šablonu, která bude vyhovovat pouze některým školám.

Nezachycená je podle METY i skupina žáků, kteří k nám přicházejí okolo 15 let, základní vzdělání mají za sebou, potřebou

Podpora vzdělávání dětí a žáků cizinců od roku 2021

Cílem navrhovaných změn je upravit stávající systém vzdělávání cizinců, který platí od roku 2004, kdy vznikl školský zákon a Česká republika byla z hlediska počtu cizinců ve školách v naprosto jiné situaci, než je tomu nyní. Záměrem MŠMT je, aby každý nově přichozící cizinec dosáhl na individualizovanou a efektivní podporu a mohl se v rámci běžné výuky zaměřit zejména na osvojení vyučovacího jazyka v takovém rozsahu, aby mohl být úspěšně integrován do vzdělávacího procesu.

Nové parametry systému podpory vzdělávání cizinců přinášejí:

- větší rozsah jazykové přípravy (výuky ČDJ) – ze 70 na minimálně 100 hodin (+ maximálně 400),
- jistější, flexibilnější a dostatečné financování pro školy s 5% počtem žáků cizinců a minimálně 2 žáky s potřebou podpory,
- jednoduchá pravidla pro výuku ČDJ v době běžné výuky (tj. její lepší dosažitelnost),
- vstupní orientační test pro stanovení nároku na podporu,
- kurikulum ČDJ – vodítko pro pedagogy při výuce,

- učitelé v určených školách budou učit ČDJ v rámci úvazků, což umožní přítomnost specializovaných odborníků ve školách a stabilní a kvalitní jazykovou podporu ve škole,

- financování jazykové přípravy v mateřské škole z PHmax.

Navržený způsob financování vyplývá z ustanovení § 20 školského zákona, který stanoví, že na bezplatnou jazykovou podporu mají nárok cizinci, tzn. osoby, jejichž občanství není české. Primárně je tato podpora určena pro cizince. České občany, kteří mají s ohledem na odlišné kulturní prostředí nebo životní podmínky neznalost jazyka, nevyčleňujeme z podpory, pouze je financování této podpory zajištěno jiným mechanismem – zejména podpůrnými opatřeními podle § 16 školského zákona.

Cílové skupiny, rozsah podpory a způsob financování

Mateřské školy

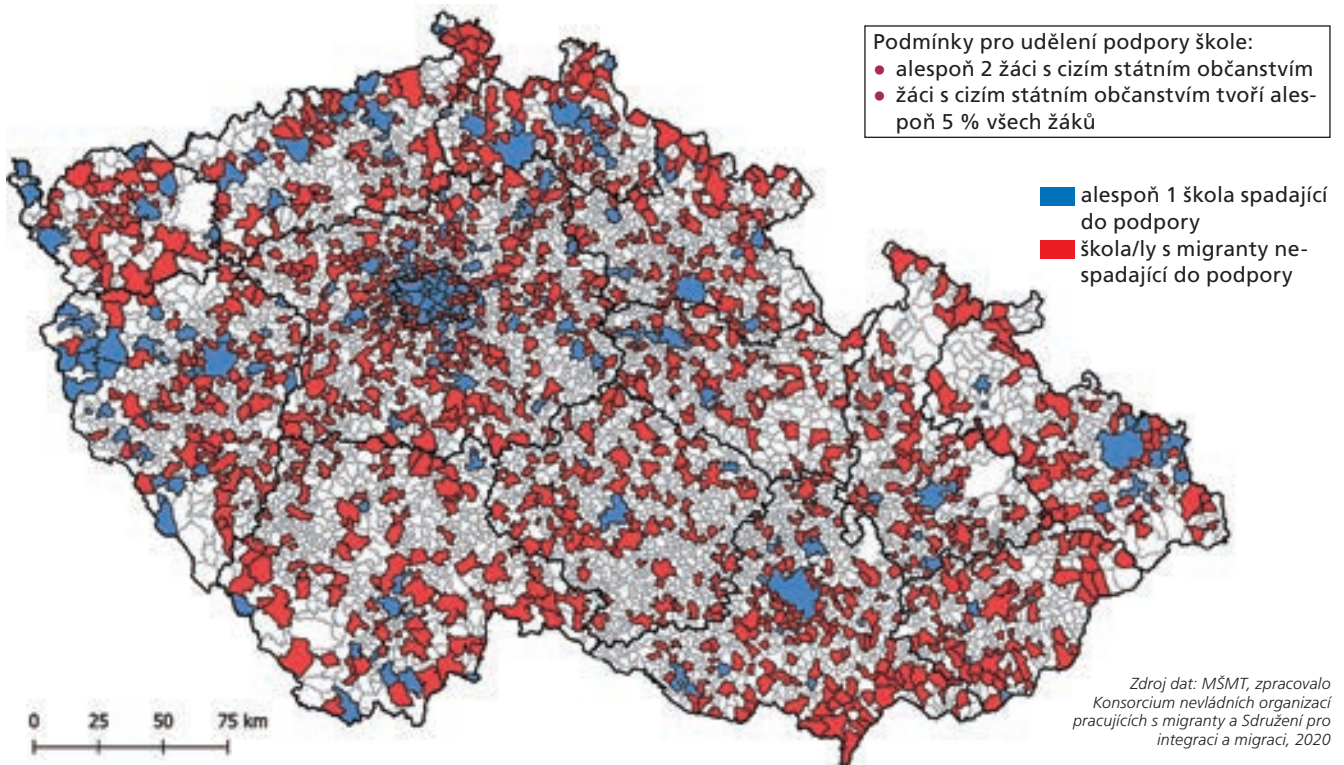
- Podpora je primárně určena pro děti-cizince v povinném předškolním vzdělávání s nedostatečnou znalostí českého jazyka,
- pokud je ve skupině místo, lze zařadit také české děti, které mají potřebu podpory v českém jazyce,

- pokud ve skupině není pro tyto žáky místo nebo v dané MŠ skupina nefunguje, je podpora zajištěna v rámci § 16 školského zákona,
- rozsah 1 hod. týdně formou navýšení PHmax přímo v kmenové MŠ.

Základní školy

- Podpora je primárně určena pro nově přichozící cizince, tzn. ty, kteří přišli do ČR v posledních 12 měsících,
- pokud je ve skupině místo, mohou se jazykové přípravy účastnit i cizinci, kteří zde pobývají déle než 12 měsíců a také čeští žáci, kteří mají potřebu podpory v českém jazyce,
- jazyková podpora probíhá v kraje určené veřejné škole dopoledne v rámci běžné výuky v rozsahu 100–400 hod.,
- škola je určena pro jazykovou přípravu, pokud má alespoň 5 % žáků cizinců ve škole; žáci z ostatních škol se mohou účastnit osobně nebo se zapojit do skupiny pro distanční vzdělávání (kmenová škola zajistí žákovi zázemí),
- financování probíhá z rezervy KÚ,
- nový systém nemění podmínky pro poskytování podpůrných opatření.

Rozdělení obcí ČR podle toho, jestli v nich v roce 2019 byla alespoň jedna základní škola vyhovující novým kritériím pro udělení podpory jazykové přípravy žáků s cizí státní příslušností

vali by pokračovat ve svém vzdělávání na nějaké střední škole, neumějí ale dostatečně česky. Upozorňuje, že v mateřských a základních školách počty cizinců a dětí a odlišným mateřským jazykem rostou, ve středních školách tomu tak ale není. „Ministerstvo školství přechod těchto žáků na střední školy léta neřeší. Schází jazyková příprava těchto žáků před střední školou. Školy jsou z těchto žáků nešťastné a studenti s odlišným mateřským jazykem jsou nešťastní dvojnásob. Někdy nemohou být právě kvůli jazykové bariéře přijati, ačkoliv by jinak obor zvládli. Přístup ministerstva školství jen zvyšuje existující nerovnosti mezi žáky a studenty,“ říká K. Titěrová s tím, že to vypadá, jako by

se dva příslušné odbory na MŠMT nebyly schopné domluvit.

Dvojazyční asistenti

Volá po zachování prostoru k využívání asistenta pedagoga pro žáky s odlišným mateřským jazykem zejména u dětí na 1. stupni a zejména v mateřských školách. META připravuje i dvojazyčné asistenty. „Je to novinka, kterou umožňuje už zmínovaný projekt Praha – pól růstu. O proškolení v této specializaci je zájem, už jím prošly minimálně desítky pracovníků. Nejvíce je zájem o česko-rusko a česko-ukrajinskojazyčné asistenty. Školy nejvíce požadují mluvčí ve vietnamštině, těch ale není tolik. Vím však, že role dvojazyčného

asistenta, kterou META v roce 2012 do České republiky přinesla, je velmi významná při inkluzi dětí s odlišným mateřským jazykem ve školách. Takový asistent podporuje učitele a zároveň kultivuje samotné prostředí školy, protože obvykle jde o člověka s migrační zkušeností. Ukazuje, že vícejazyčnost je normální,“ tvrdí K. Titěrová.

Připouští, že ministerstvo školství plánuje investovat do této oblasti o hodně víc finančních prostředků než dosud. „Bereme to jako pozitivní signál, nicméně víme, že potřeba škol je ještě výrazně vyšší. Vycházíme ze znalosti terénu, z toho, kolik dětí skutečně potřebuje intenzivní podporu a kolik jen občasnou, střední podporu,“ poznamenává K. Titěrová.

Ministerstvo školství se téměř celý listopad vyhýbalo reakci na otevřený dopis s tím, že odpověď připravuje. „K nám se dostala zpráva, že podle nich naše připomínky vycházejí z mylných domněnek. Přitom my jsme stavěli na informacích, které MŠMT zveřejnilo na dvou konferencích. Je pravda, že na jedné tvrdilo něco jiného než na druhé o týden později. Snad tedy máme právo ptát se na skutečnou podobu plánované změny vyhlášky. Pokud bychom ji dostali k připomínkování, bylo by to nejjednodušší. Víme, že s ohledem na to, že se ruší rozvojové programy, je nutné najít novou podobu podpory dětí s odlišným mateřským jazykem. Problém je, že komunikaci o změnách se MŠMT vyhýbá. Na to si ale nestěžujeme jen my,“ říká K. Titěrová z neziskové organizace META.

Africa Studio / Shutterstock